

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 711.452(497.434Ribnica)"17"

Prejeto: 8. 12. 2018

Boris Golec

dr., izr. prof., znanstveni svetnik, ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: bgolec@zrc-sazu.si

Novi paberki iz 18. stoletja v Ribnici

Dodatek k tematski številki *Kronike* »Iz zgodovine Ribnice na Dolenjskem«

IZVLEČEK

Prispevek je dopolnitev tematski številki Kronike 2018/3. Predstavljene so tri stvari iz 18. stoletja, povezane s trgov in gospodvom Ribnica ter s širšim ribniškim prostorom. Prva je sejemska hiša v samem trgu, t. i. komun ali kavmar, o katerem je zdaj znano, kaj in kakšen je sploh bil. O njem govorita poročili iz let 1740 in 1747, ki, kolikor je znano, vsebujeta tudi najzgodnejši pričevanji o krošnjarjenju Ribničanov na tujem, v italijanskem in nemškem prostoru. Tretja stvar je opis meja deželskega sodišča Ribnica v slovenskem jeziku, ki ga v dveh zapisih najdemo v urbarjih ribniškega gospodstva iz let 1748–1757 in 1759–1769. Ribnica po njenem odkritju ni več bela lisa na zemljevidu starejše uradovalne slovenice.

KLJUČNE BESEDE

Ribnica, komun (Comaun), suha roba, krošnjarstvo, slovenica, opis meja deželskega sodišča

ABSTRACT

*NEW INCIDENTAL DISCOVERIES FROM THE EIGHTEENTH CENTURY IN RIBNICA.
AN ADDITION TO KRONIKA'S THEMATIC ISSUE "FROM THE HISTORY OF RIBNICA NA
DOLENJSKEM"*

A supplement to Kronika's thematic issue 2018/3, the contribution brings forth three things from the eighteenth century, related to the market town and seigniory of Ribnica as well as to the wider Ribnica area. The first is the fairground-house situated in the market town itself, the so-called komun or kavmar, on which there is now some understanding of what it was and what it looked like. It is attested in two reports from 1740 and 1747, respectively, both of which, to our knowledge, also contain the earliest accounts on Ribnica's peddling tradition abroad, in Italian and German milieus. The third is a description of the boundaries of the Ribnica territorial court in Slovene featured in two records, contained in the land registers of the seigniory of Ribnica from 1748–1757 and 1759–1769. Following the discovery of these records, Ribnica is no longer a blank area on the map of early official Slovenica.

KEY WORDS

Ribnica, komun (Comaun), woodenware, peddling, Slovenica, description of territorial court boundaries

Le dober mesec po izidu lanske tematske številke *Kronike*, posvečene Ribnici, sem med zbiranjem in analiziranjem arhivskega gradiva za prispevek o Sodražici naletel na tri zanimivosti, za katere sem takoj obžaloval, da sem jih odkril »prepozno«. Ker bi sicer v prihodnje le težko kdaj pisal o vsaki posebej, saj bi bila kvečjemu ena primerna za samostojen prispevek, jih kaže obelodaniti čim prej, dokler je duh ribniške tematske številke še živ.

O prvih dveh stvarih – ribniškem komunu in trgovanju Ribničanov na daljavo – sta se razpisala upravitelj grofije Kočevje (1740) in predstojništvo kočevskega mesta (1747) v odzivu na dve prošnji trga Ribnica po privilegiju za tedenski sejem. Oba sta komun in trgovino le mimogrede ošvrknila, vendar sta njuni pisanji na eni strani nadvse pomemben gradnik v podobi ribniškega suhorobarstva in krošnjarstva v 18. stoletju, na drugi pa pojasnjujeta zadrego, kaj je bil ribniški »kavmav«, o katerem je precej nedoločno pisal Anton Skubic v svoji z velikim zamikom izdani *Zgodovini Ribnice in ribniške pokrajine* (1976). Tretja zadeva je odkritje dveh starejših slovenskih uradovnih zapisov iz Ribnice, opisov meja ribniškega deželskega sodišča iz srede 18. stoletja. Njun pomen je tem večji, ker je ožje ribniško območje s samo Ribnico doslej ostajalo bela lisa na zemljevidu starejše uradovne slovenice. Širši ribniški prostor je bil, nasprotno, že zastopan, in sicer po zaslugi gosposčinske pisarne na gradu Ortnek.

Ribniški »komun« ali »kavmav«

O t. i. ribniškem »kavmavu« je Anton Skubic v svojem gradivu za zgodovino Ribnice zapisal: »Ker so se sejmi v Ribnici dobro obnašali, so si Ribničani vsaj začetkom 16. stol. sezidali lastno sejmišče ('kavmav' – 'Kaufmauer?') in so ga vedno držali v dobrem stanju. To sejmišče so imeli še začetkom 18. stol.«¹ Objava Skubičevega gradiva v monografiji (1976) kot vir navaja ribniški graščinski arhiv, natančneje »vol. VI, 22«.² Danes omenjenega dokumenta po vsem sodeč ni več v fondu Gospostvo Ribnica v Arhivu Republike Slovenije,³ lahko pa z veliko mero gotovosti sklepamo, kje je Skubic našel podatek o dobro ohranjenem »kavmavu«, ki ga je razložil kot sejmišče. Ko so Ribničani leta 1705 prosili cesarja za ponovno podelitev privilegija za medtem ugasli tedenski sejem, so namreč zapisali, da so o nekdanjem sejmu slišali pripovedovati svoje prednike, kot materialni dokaz o njegovem obstoju pa so navedli dobro ohranjeni »komun« (*Caumaun; aedificium vulgo Comaun*).⁴

Skubic je izraz »kavmav«, kot je očitno prebral *caumaun*, s pridržki izvajal iz nemškega *Kaufmauer*, kar je zgrešena razlaga. Pojem so si Ribničani bržkone izposodili v zahodnih krajih. Kot bomo videli, so njihovi sosedje Kočevci ribniški komun označili kot »tako imenovani komun« oziroma »komun, kot mu pravijo Ribničani«. Pleteršnik besedo komun razlaga kot občina (*die Gemeinde*, prim. it. *il comune*) in po Miklošičevem slovarskem gradivu povzema pomen, kakršnega je imela beseda v Beli krajini: »Gemeindeplatz, Marktplatz«.⁵

V nekaterih delih Primorske je bil komun sinonim za sosesko.⁶ Takšen pomen srečamo tudi v Šentvidu pri Vipavi (danes Podnanos), pozno nastalem trgu, ki se je s trškim naslovom ponašal šele od pridobitve privilegija za tedenski sejem konec 16. stoletja. Tamkajšnja komunska hiša je bila v 17. stoletju stavba, v kateri so urejali skupne zadeve, vključno z uradnimi opravili (*im den comaun hauß*). Iskati jo moramo v eni od štirih t. i. »Gemeinde Haus«, ki so po franciscejskem katastru iz dvajsetih let 19. stoletja stale ob trgu okoli cerkve.⁷

Geografsko bliže Ribnici srečamo drugačen pomen izraza komun, in sicer v trgu Postojna, ki je bil tako kot ribniški srednjeveškega izvora. Postojna za razliko od Ribnice ni premogla razvite upravno-sodne avtonomije na čelu s sodnikom. V okviru terezijanske davčne rektifikacije je postojnsko gospostvo leta 1754 v zvezi s prihodki trga Postojna poročalo tudi o komunski hiši. Postojna je premogla tedenski sejem, od katerega ni redno pobirala pristojbine, ampak je vsak meril žito kar pri sebi doma. Sedem ali osem let pred tem si je nekaj Postojnčanov omislilo gradnjo komunske hiše (*Comaunbauß*), ki pa je niso dokončali.⁸ Komunska hiša je bila torej v Postojni namenjena predvsem merjenju tržnega blaga, zlasti žita.

Omemo ribniškega »komuna« ponovno srečamo v štiridesetih letih 18. stoletja, in sicer v dveh poročilih iz Kočevja, ki omenjata tudi njegov videz. Obe nasprotujeta predlogu, da bi samovoljno uvedeni tedenski sejem v vasi Sodražica prenesli v Ribnico. Prenos je leta 1739 predlagal ribniški graščak Janez Gašper grof Kobenzl, ki je hotel na ta način ustreči Ribničanom. Tudi zdaj je bil »komun« uporabljen kot dokaz za nekoč obstoječi, medtem ugasli tedenski sejem. Upravitelj kočevske grofije Volf Ferdinand Polc je 1. februarja 1740

¹ Skubic, *Zgodovina Ribnice*, str. 424.

² Prav tam, str. 597.

³ Prim. Smole, *Graščina Ribnica*.

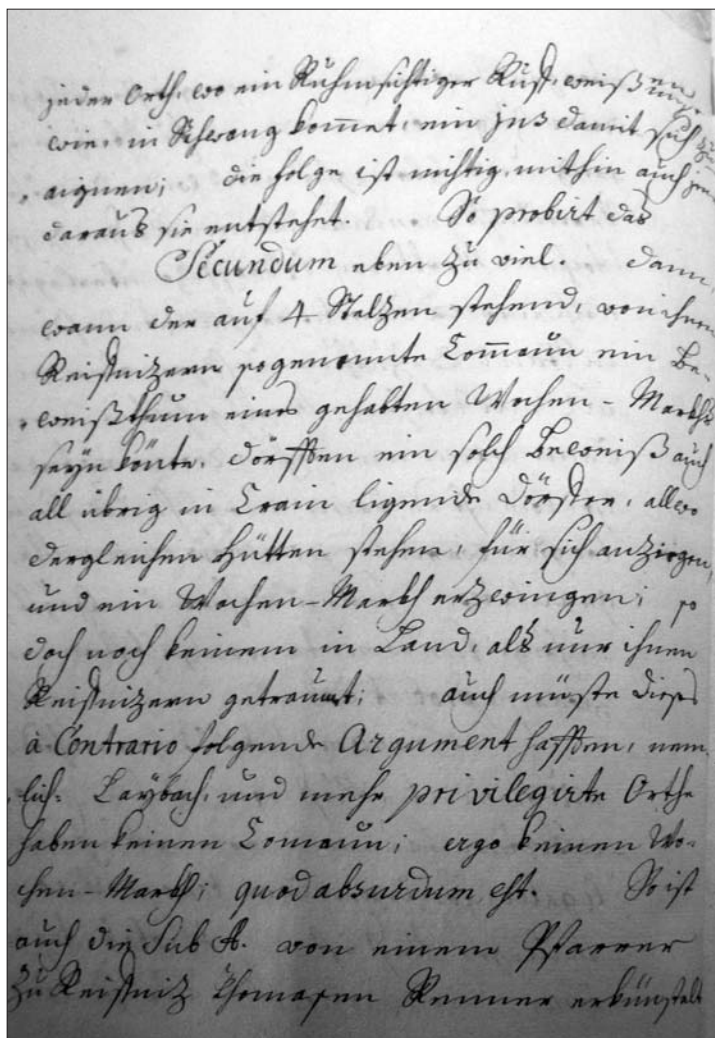
⁴ ARS, AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 260, I/135, lit. R XII–1, prezentirano 5. 10. 1705. – Prim. Golec, »Ribnica, narlepši terg na Krajnskem«, str. 333.

⁵ Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar*, str. 428.

⁶ Vilfan, *Soseske in druge podeželske skupnosti*, str. 53–54.

⁷ Golec, *Meščanska naselja Vipavske*, str. 222.

⁸ ARS, AS 6, Reprezentanca in komora za Kranjsko v Ljubljani, šk. 89, fasc. XVIII, ad 22. 4. 1754. – Poročilo izrecno pravi, da Postojna nima trškega sodnika.

Opis ribniškega komuna v poročilu mesta Kočevje iz leta 1747 (ARS, AS 7, sk. 51, lit. M, No. 8, Vol. 1, št. 4, odpravljen 13. 9. 1747).

majavi dokaz zavrnil z besedami: »Druga stran verjame, da je lahko ohranjeni 'komun' (*der etwo stiftt und bäulich erhaltende Comaun*) dokaz o nekdanjem tedenskem sejmu. Ta na štirih opornikih stoječi 'komun', kot mu pravijo Ribničani (*dieser auf 4 Stelzen stehend von ihnen Reiffnizern so nennende Comaun*), ni, nasprotno, nikakršen dokaz, kajti veliko vasi na Kranjskem, zlasti če ležijo ob cesti, ima takšno štirivogalno kočjo (*solche 4 eggete Hütten*) za potrebe lastnih prebivalcev ali skozi potujočih ljudi, a se nobena ne hvali, da je zaradi tega nekoč premogla tedenski sejem.«⁹

Sedem let pozneje, leta 1747, zelo podobne besede beremo v poročilu mesta Kočevje, ko je bilo vprašano za mnenje v zvezi z istim predlogom, da bi sodraški tedenski sejem prenesli v Ribnico. Kot so Kočevci povzeli prošnjo ribniškega trga – te ne poznamo –, naj bi o nekdanjem tedenskem sejmu poleg ustnega izročila pričal še stoječi komun (*annoch stehenden Comaun*). V poročilu, ki je skupaj s prošnjo Ribničanov zavračalo vse njihove argumente, so Kočevci zapisali takole: »Kajti če bi na štirih opornikih stoječi 'komun', kot mu pravijo Ribničani (*der auf 4 Stelzen stehend, von ihnen Reiffnizern sogenannte Commaun*), lahko predstavljal dokaz za nekdanji tedenski sejem, bi smele takšen dokaz zase uporabiti vse druge vasi na Kranjskem, kjer stojijo takšne kočje (*dergleiche Hütten*), in izsiliti tedenski sejem. O čem takšnem ne sanja nihče v deželi razen Ribničanov. Prav tako bi moral veljati naslednji nasprotni argument: Ljubljana in drugi privilegirani kraji nimajo komuna (*haben keinen Comaun*) in potemtakem nobenega tedenskega sejma, kar je absurdno.«¹⁰

Ribniški »kom(a)un« je bil torej nekakšna štirivogalna kočja, očitno namenjena shranjevanju sejemске

⁹ ARS, AS 7, Deželno glavarstvo na Kranjskem, politični oddelek, sk. 51, lit. M, No. 8, Vol. 1, št. 4, 1. 2. 1740.

¹⁰ Prav tam, odpravljen 13. 9. 1747.

oprave in pripomočkov. Vprašanje je, ali smemo pod tem izrazom razumeti tudi neke vrste trško hišo ali rotovž, kjer je potekalo javno življenje in kjer bi lahko Ribničani hranili svoje trške privilegije in spise. Takšno domnevo sem po analogiji s Šentvidom pri Vipavi izrazil v lanski številki *Kronike*, in sicer kot možnost, da je leta 1778 skupaj s trškim komunom zgorel trški arhiv.¹¹ Toda tega za zdaj ne potrjuje nič, kar iz razpoložljivih virov izvemo o stavbi. Če sklepamo iz popisa škode po omenjenem požaru, je šlo pri trškem komunu za komaj kaj več kot »sejmsko koč« , saj je skupaj z zvonom (*Marckt Kamaun samt der Glocken*) izkazoval le 60 goldinarjev škode. Za primerjavo povejmo, da so posamezni pogorelci utrpeli v povprečju po nekaj sto goldinarjev škode, pri čemer so bile hiše večinoma ocenjene na okoli sto goldinarjev (80–120), tretjina je bila vrednih najmanj 150 goldinarjev, od teh dve največji tisoč goldinarjev, grad z gospodarskimi poslopji pa so ovrednotili na 10.547 goldinarjev. Samo osem od 91 uničenih stanovanjskih zgradb je izkazovalo nižjo vrednost od komuna (10–40 goldinarjev), tri pa enako (60), pri čemer moramo upoštevati, da je bil v vrednost trškega komuna všteti tudi zvon. Posebej je pomenljivo, da je trški komun naveden v okviru škode grofa Kobenzla, kar pomeni, da je stal na njegovem zemljišču.¹² Tako je le malo verjetno, da bi poleg sejmske opravljal tudi funkcijo trškega rotovža, ki ga Ribnica torej ni premogla.

Čeprav se je trg po požaru zelo hitro postavil na noge – Valentin Vodnik ga, denimo, leta 1795 hvali kot najlepšega v deželi¹³ –, Ribničani svojega komuna ali komunske hiše očitno niso več obnovili. Leta 1823 ga namreč v franciscejskem katastru ne najdemo.¹⁴ Tudi tega, kje je stal, ne vemo. Gotovo blizu sejmišča, pri čemer zopet ni znano, kje je bilo do požara leta 1778 ribniško sejmišče. V franciscejskem katastru ni mogoče najti zemljišča, ki bi bilo posebej namenjeno za sejme, ampak so ti očitno potekali vzdolž razširjene glavne trške ulice.

Suhorobarstvo in krošnjarstvo v 40. letih 18. stoletja

V istih poročilih iz Kočevja, ki leta 1740 in 1747 omenjata ribniški komun, med argumenti zoper prenos tedenskega sejma iz Sodražice v Ribnico najdemo tudi dve kratki, a pomenljivi poročili o trgovanju Ribničanov na daljavo. V tem primeru z Ribničani niso bili mišljeni prebivalci vse pokrajine, ampak samo prebivalci trga Ribnica.

V odgovoru na že znano prošnjo grofa Kobenzla iz leta 1739 je upravitelj Auerspergove grofije Kočevje Volf Ferdinand Polc 1. februarja 1740 sestavil poročilo, v katerem je zapisal: »Sicer pa je tudi znano, da ta tako imenovani trg Ribnica ni reven, ampak je glede na navedek v *Kranjski kroniki* [tj. Valvasorjevi *Slavi vojvodine Kranjske*], ki ga sami citirajo, prav nasprotno v razcvetu (*in guten Flor stehet*), tem bolj, ker je znano, da Ribničani ne samo da oskrbujejo celotno Kranjsko s soljo, lončeno posodo, siti, rešeti, škodlami, lesenimi lonci in krožniki, temveč žimnate in lesene izdelke prenašajo tudi čez morje v italijanske dežele in po kopnem v nemške (*daß sie Reiffnizer das ganze Crain mit Salz, Haffner-Geschier, Sipp, Reittern, Schintel, Hölznen Schüssel, und Täller versehen Nicht allein, sondern auch sowohl über das Meer ins Wellische, als per Terram in die Teutsche Lander besagt ihre Roßhaarene und Holzene Waaren überführen*).«¹⁵ Sedem let pozneje, pred 13. septembrom 1747, pa je kočevsko mestno predstojništvo v poročilu reprezentanci in komori v Ljubljani med razlogi zoper ugoditev prošnje Ribničanom navedlo: »... Sicer pa je povsem neresnično, da jim [Ribničanom] primanjkuje sredstev, s čimer utemeljujejo svojo prošnjo. Njihova zemljiška gosposka namreč kot prvo najbolj vneto podpira to zadevo, kot drugo pa je iz citirane *Kranjske kronike* razvidno, da je Ribnica v razcvetu. Poleg tega je znano, da Ribničani z lesenimi, žimnatimi in drugimi izdelki ne oskrbujejo samo Kranjske, temveč v znatni meri tudi Italijo in Nemčijo, ter da se ukvarjajo s trgovino s konji in svinjami, tako da pri njih ni mogoče domnevati tolikšne denarne stiske (... *über dises ist ja bekant, das die Reiffnizer nicht alein Crain, sonderen auch Italien, und Teuschland guten theils, mit Hölzen-, Roßharrenen und anderen Waaren versehen, Pferd und S. V. Schweinhandel treiben, folglich ein so grosser Geld-Mangel unter ihnen nicht vermuthlich*).«¹⁶

Vira iz let 1740 in 1747 dopolnjujeta Valvasorjeve pol stoletja starejše navedbe (1689) o vrstah lesnih izdelkov, ki jih ljudje z Ribniškega nosijo po vsej deželi, tj. po Kranjskem. Valvasor tovrstne trgovine, nasprotno, ne umešča v samo Ribnico,¹⁷ temveč v okoliške vasi, poleg tega pa nikjer ne omenja prodaje izdelkov v tujih deželah, ampak govori le o Kranjski. Med vasmi Srednje Kranjske navaja 18 vasi z ribniškega območja, od

¹¹ Golec, »Ribenca, narlepši terg na Krajnskim«, str. 343.

¹² ARS, AS 7, Deželno glavarstvo na Kranjskem, politični oddelek, šk. 24, lit. F, No. 13, Vol. 1, 19. 7. 1778.

¹³ Golec, »Ribenca, narlepši terg na Krajnskim«, str. 338.

¹⁴ ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 232, k. o. Ribnica, zapisnik stavbnih parcel, 5. 4. 1824; zapisnik zemljiških parcel, 18. 11. 1824; mapna lista III in VI (1823).

¹⁵ ARS, AS 7, Deželno glavarstvo na Kranjskem, politični oddelek, šk. 51, lit. M, No. 8, Vol. 1, št. 4, 1. 2. 1740.

¹⁶ Prav tam, odpravljeno 13. 9. 1747.

¹⁷ Prim. opis Ribnice v: Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 465–468.

katerih je bilo 12 suhorobarskih in šest lončarskih.¹⁸ Domača lesna obrt je po Valvasorju domovala v sedmih vaseh ožjega ribniškega območja: Bukovica, Dane, Gorenja vas, Jurjevica, Kot, Sajevec in Sušje, v štirih vaseh sodraškega območja: Ravni Dol,¹⁹ Sodražica, Zamostec in Žimarice, od vasi v Loškem Potoku pa jo omenja na Gori. Za kakšne vrste lesenih izdelkov je šlo, navaja Valvasor pri Bukovici, ki se glede na abecedni vrstni red pojavlja prva, medtem ko pri drugih vaseh zgolj pravi, da je dejavnost prebivalcev takšna ali podobna kot v Bukovici.²⁰ V tej vasi so se prebivalci večinoma preživljali z izdelovanjem lesene posode, kot so škafi, lončki, velike in majhne mentrge, žlice, čebrice za mast, krožniki, sklode, škatle, reta, obodi za sita in podobni leseni predmeti, ki so jih nosili po vsej deželi.²¹ Kot vasi, ki so bile pretežno lončarske ali je v njih živelo veliko lončarjev, Valvasor označuje Dolenjo vas, ki naj bi imela več kot 80 hiš, Hrovačo, Nemško vas, Goričo vas, Otavice in Prigorico.²²

Poročili iz Kočevja iz let 1740 in 1747 torej nista tako zgovorni pri naštevanju vrst lesenih izdelkov, sta pa zato, kolikor je znano, najzgodnejši pričevanja o trgovanju Ribničanov zunaj Kranjske, konkretno v italijanskih in nemških deželah. Prvo poročilo, ki ga je sestavil upravitelj Polc, omenja tudi način prenosa blaga v Italijo po morju. Vsiljuje se vprašanje, ali se je ribniško krošnjarjenje po Italiji in Nemčiji resnično začelo po izidu Valvasorjeve *Slave vojvodine Kranjske* (1689), torej ne pred koncem 17. stoletja, ali pa je obstajalo že v njegovem času, vendar ne v zadostni meri, da bi se kranjskemu polihistorju zdelo vredno omembe. Kakor koli, leta 1740 je bilo po besedah Volfa Ferdinanda Polca trgovanje zunaj domače dežele že splošno znano. Kočevski poročili tako zapolnjujeta z viri močno podhranjeno 18. stoletje ter predstavljata »manjkajoči člen« med Valvasorjem in opisi ribniškega suhorobarstva in krošnjarstva v 19. stoletju.²³

Opisa deželskega sodišča Ribnica v slovenščini

Kolikor je znano, se ožje območje Ribnice doslej ni moglo pohvaliti s slovenskimi uradovalnimi dokumenti ali zapisi, ki bi nastali pred 19. stoletjem. Drugačna slika se ponuja, če k ribniški pokrajini prištevamo tudi njeno severno obrobje z Ortnekom, od koder izvira cela vrsta takšnih zapisov – več slovenskih opisov meja ortneškega deželskega sodišča od leta 1655 dalje.²⁴ Iz Ribnice in njene okolice doslej tovrstnih besedil nismo poznali,²⁵ zdaj pa se bogati ortneški beri pridružujeta opisa deželskosodnih meja Ribnice iz srede 18. stoletja. Tako dolgo sta ostala prezrta tudi zato, ker *Vodnik po urbarjih Arhiva Republike Slovenije* (2005) ne opozarja, da je v obeh urbarjih, v katerih sta zapisana, tj. v urbarjih gospostva Ribnica za obdobje 1748–1757 in 1759–1769, kot jezik poleg nemščine navzoča tudi slovenščina. Vodnik med dodatno vsebino obeh urbarjev sicer navaja opis deželskosodnih meja.²⁶

Vsebina obeh opisov je standardna: potek meja kot pripomoček za njihovo redno pregledovanje in zaznamovanje. Opisa se po vsebini zelo malo razlikujeta, nekaj razlik je v pravopisu, jeziku in zlasti v obliki. Starejši opis, zapisan na koncu urbarja 1748–1757,²⁷ je čistopis brez popravkov in vrivkov, medtem ko je gosposčinski upravitelj ali pisar pri mlajšem, zapisanem na koncu urbarja 1759–1769,²⁸ na robu dodal krajši, pomotoma izpuščeni pasus, pozneje pa je druga roka del besedila prečrtala in ga na koncu nadomestila z nekoliko razširjenim. Pisec prvega besedila je bil gosposčinski upravitelj Andrej Ksaver Vidmajer (Widmayer),²⁹ medtem ko druga dva še nista ugotovljena.

¹⁸ Valvasor, *Die Ehre II*, str. 214–216. Prim. Skubic, *Zgodovina Ribnice*, str. 420; Golec, Potujoči Ribničani, str. 546.

¹⁹ O identifikaciji vasi, ki jo Valvasor navaja v mestniški obliki kot *Uraunech*, Skubic pa je zanjo po njem povzel ime Ravne (Skubic, *Zgodovina Ribnice*, str. 420), gl. Golec, Potujoči Ribničani, str. 546, op. 32.

²⁰ Valvasor, *Die Ehre II*, str. 214–216.

²¹ Prav tam, str. 214.

²² Prav tam, str. 214–215.

²³ V prvi četrtini 19. stoletja zaslužijo posebno pozornost poročila duhovnikov za topografsko-zgodovinski opis župnij ljubljanske škofije iz leta 1822. O suhorobarstvu in krošnjarstvu na Ribniškem gl. Otrin, Topografsko-zgodovinski opis, str. 564 in 567.

²⁴ Opis ortneških deželskosodnih meja najdemo v naslednjih urbarjih gospostva Ortnek: 1655–1662 (ARS, AS 764, Gospostvo Ortnek, knj. 2, fol. 140), 1663–1669 (prav tam, knj. 3, s. p.), 1676–1683 (prav tam, knj. 6, fol. 166v), 1683–1690 (knj. 7, fol. 163v–164v), 1691–1698 (prav tam, knj. 8, s. p.) in 1699–1706 (prav tam, knj. 9, fol. 185–185v), v nedatiranem urbarskem izvlečku iz 17. stoletja (prav tam, fasc. 28, s. d., Wahrhafter Extract der Herschaft Orttenegkh Landgerichts Confinen), kot nedatirani samostojni zapis, domnevno s konca 18. stoletja (prav tam, s. d., Na tem Malem Mrazhetovem Lafu etc.), ter v dveh prepisih zapisov iz leta 1739 in iz okoli 1750, ki sta nastala v drugi polovici 19. stoletja in sta se znašla v Hauptmannovi zapuščini (ARS, AS 1339, Zbirka Hauptmanna Ljudmila, šk. 3, št. 24, Orttenegg). Prim. Golec, *Iz zgodovine uradovalne slovenščine*, str. 149–152; isti, *Iz zgodovine pisarniške slovenščine*, str. 97–99.

²⁵ Skoraj zagotovo je bila v Ljubljani in ne v Ribnici zaslšana Anka Stromsekerica, ki je 30. januarja 1693 prisegla, da bo kot sodna priča govorila resnico, njeno prisego pa so zapisali v slovenščini. V spremnem besedilu je zapisano, da je prisegla pred Janezom Krstnikom Kovačičem, rentnim mojstrom deželnega vicedomskega urada v vlogi sodnika, in v navzočnosti odvetnika dr. Janeza Štefana Florjančiča (ARS, AS 730, Gospostvo Dol, fasc. 142, sn. 1, str. 366–367). Objava prisega: Zvanut, Ločitev zakona, str. 350, op. 58.

²⁶ Juričič Čargo – Žnidaršič Golec, *Vodnik po urbarjih*, str. 218.

²⁷ ARS, AS 774, Gospostvo Ribnica, knj. 11, urbar gospostva Ribnica 1748–1757, s. p. (na koncu).

²⁸ Prav tam, knj. 12, urbar gospostva Ribnica 1759–1769, fol. 868.

²⁹ Vidmajer je urbar podpisal in pečatil 16. februarja 1754. Urbar je delo njegove roke, ki jo razkriva tudi nemški naslov slovenskega opisa deželskosodnih meja.

Ni nujno, da se je opis v mlajšem urbarju opiral neposredno na tistega v starejšem, čeprav je njuna generična zveza očitna, ampak bi lahko obstajal tudi »vmesnik«, zapisan kot samostojen dokument, oziroma več različic. Nikakor tudi ni rečeno, da opisa nista imela precej starejših predlog in da je tisti v urbarju 1748–1757 prvi tovrstni zapis za ribniško sodišče v slovenščini. Predloge bi lahko bile celo starejše od ortneških opisov iz 17. stoletja.

Zanimivo je, da je koncentracija ohranjenih opisov sodnih meja v slovenskem prostoru največja prav na območju zahodne Dolenjske. Tukaj se lahko s tovrstnimi besedili iz 17. in 18. stoletja pohvalijo kar štiri deželjska sodišča, ki so mejila drugo na drugo: Turjak, Ortnek, Ribnica in Višnja Gora.³⁰ Vsega skupaj je iz teh štirih sodišč v celoti ali v fragmentu znanih nič manj kot 14 opisov: deset z Ortneka, trije s Turjaka in eden iz Višnje Gore.³¹ Od drugod iz omenjenih dveh stoletij poznamo samo še po en opis meja deželjskih sodišč Bovec, Švarcenek v Brkinih in Bled.³² Ozemeljska povezanost štirih dolenjskih deželjskih sodišč, ki premorejo izpričane slovenske opise meja, prejkone kaže na zgledovanje in posnemanje. Izbiro slovenščine namesto nemščine so narekovali povsem praktični vzgibi: veliko laže in pristneje se je bilo izraziti v jeziku ljudstva. Ob ogledu meja navzočim podložnikom je bilo le tako mogoče natanko razložiti, kje meja teče in kako je zaznamovana.

Ribniška opisa sta v nadaljevanju objavljena v diplomatskem prepisu. V fonetični transkripciji je samo starejši opis, od mlajšega pa tisti del, ki je bil zapisan naknadno. Pri fonetično transkribiranih besedilih je večina toponimov, mikrotoponimov in oronimov razložena v opombah, pri čemer ni vedno povsem gotovo, kdaj gre za stvarno ime (na primer gredelj, rigelj) in kdaj za mikrotoponim (Gredelj/Gred(e)l, Rigelj/Rig(e)l). Po analogiji oziroma lokalni izgovorjavi je zapis *sk* v pridevnikih v nekaterih primerih transliteriran kot *šk* (na primer *Zhusperska* – *čušperska*).

Opis meja v urbarju 1748–1757 – diplomatski prepis in fonetična transkripcija

[1. stran]

Herrschaft Reiffnitzische Landgerichts Confinien wie
solche dermahlen Ausgerueffen werden.

Ribenshka Richta se Sazhne is Loshko Na verch Bloshzheka
Kir ta resan Kamen Stoÿ, inu gredo Confini is Bloshzheka na verch
Kollazhnika od Kollazhnika, na Janeshouo Stermizo, od Stermi=
=ze na Jellene verch alli Velko Kauko, od Kauke na to votlo Steno
pod Kumbletech, od Lete Stene, na verch Posharish, Kir ti novi
postauleni Resani Kamni Stoje, od Posharishz na Praesid
per Babenskem pollu, tam se Lozhi Lohka³³ inu se sazhne supet
Ribenshka is Gotsheusko Richto
Od Praesida na Kosÿ hrib, na Sheshzo, na Zhubranski Oberch,
na Schopp verch Gredla, od Gredla na Suetga Lorenza Zirku na
Traue, od Zirque po Zesti Zhes Gottenzo noter do Gottenishkiga
Tabra od tabra na Gerzherski Peld, od Pelda na verch Stermize
na Sgoreino Loshino v Pirzhou oknu, od Loshine na Mallo gorro
na Ostri hrib noter na Zherni verch Kir ie Kamen Sasekan
inu tukei se Lozhi Gotsheuska inu se Sazhne spet Ribenshka
is Zhuspershka Richta
Is tscherniga verha na Debelli hrib po verchu na Kurÿ Grizh,
Zhes Dollino v Sellanou Laſs noter na verch velziga hriba nad
velko Steno, Kir ie shkala sasekana, od tankei na Malli
inu Velki Tifsouiz is Tifsouza na Kompolski Ogorelz Kir
ie Smreka Jasekana tukei se Lozhi Zhushperska inu Sazhne

³⁰ Medtem ko so se deželjska sodišča Turjak kot največje, Ortnek kot najmanjše in Ribnica vrstila od severa proti jugu, tako da je imelo ortneško na severu dolgo mejo s turjaškim in na jugu z ribniškim, se je višnjegorsko deželjsko sodišče dotikalo turjaškega na četveromeji (*Erläuterungen zum historischen Atlas*, Bl. 35, Adelsberg).

³¹ Višnja Gora, opis po letu 1661: Golec, *Iz zgodovine uradovalne slovenščine*, str. 152–154; Bled, opis iz 1749: isti, *Iz zgodovine pisarniške slovenščine*, str. 99–100; Turjak, opisi iz okoli 1700, 1741–1750 in 1767: prav tam, str. 94–97; isti, *Slovenica Auerspergiana* (v tisku).

³² Objave: Rutar, *Zgodovina Tolminskega*, str. 233–234 (Bovec); Beran, *Doneski k zgodovini prava*, str. 30–31 (Bovec); Rutar, *Završniška gosposčina*, str. 226–228 (Švarcenek); Golec, *Iz zgodovine pisarniške slovenščine*, str. 99–100 (Bled).

³³ Pomotoma izpuščena črka s: *Lohka*.

Ribenska is Orttenshko Richto
 Is Ogorelza ne te postaulene pruthi Shobe Stojezhe Shtire
 Resane Kamne, od verh Shobbe na ta Resan Kamen v Tershishki
 vadi,

[2. stran]

gori po potoku na en drugi Kamen, Kanz Rigla pod Shernou=
 zam stojezh, Zhes Rigl na Praeshishke inu hudiga Konza nive,
 od tega Kamna na Kovazhevezh,³⁴ na Brinostiz, inu do Sadnika
 po verhu, Kir so sraunu potha jame Skopane ne ta novi Poth,
 do Maroutha ali Sadnikave hishe, od tod v Bistershke Suerk
 pod orttenshko Koshenizo, Fettek imenvano, is Suirka Zhes
 Malli Derunik na Praesid v Stermshkech nivach, Kir so
 duei jami Skopani od tod Zhes Klanshko dollino alli jarek
 na Studenz, Kateri v Raunskech nivach Saira, od Studenza
 Zhes mersli Doll, noter na verch Bloszhzika, Kir se Sazhne
 inu Sklene Ribenshka is Loshko inu orttenegshko Richto.

Finis.

[Deželskosodne meje gospostva Ribnica, kot se zdaj izklicujejo]

Ribenska rihta se začne iz loško na vrh Bloščeka,³⁵ kir ta rezan kamen stoji, inu gredo konfini iz Bloščeka na vrh Kolačnika,³⁶ od Kolačnika na Janežovo Strmico, od Strmice na Jelene vrh ali Velko Kavko,³⁷ od Kavke na to votlo steno pod Kumbleteh,³⁸ od le-te stene na vrh Požariš,³⁹ kir ti novi postavljeni rezani kamni stoje. Od Požariš na Prezid⁴⁰ per Babenskem Polu.⁴¹ Tam se loči loška inu se začne zupet ribenska iz gočevsko rihto.

Od Prezida na Kozji hrib,⁴² na Šešco, na čubranski Obrh⁴³ na Šop vrh gredla, od gredla na svetga Lorenca cirku na Trave,⁴⁴ od cirkve po cesti čez Gotenco⁴⁵ noter do goteniškiga tabra,⁴⁶ od tabra na grčerski peld,⁴⁷ od pelda na vrh Strmice,⁴⁸ na Zgorejno Ložino⁴⁹ v Pirčov oknu, od Ložine na Malo Goro,⁵⁰ na Ostri hrib⁵¹ noter na Črni vrh,⁵² kir je kamen zasekan, inu tukej se loči gočevska inu se začne spet ribenska iz čušperska rihta.

Iz Črniga vrha na Debeli hrib⁵³ po vrhu na Kurji grič, čez dolino v Selanov laz,⁵⁴ noter na vrh Velciga hriba nad Velko Steno,⁵⁵ kir je škala zasekana, od tankej na Mali⁵⁶ inu Velki Tisovic,⁵⁷ iz Tisovca na kompoljski⁵⁸ Ogorelec,⁵⁹ kir je smreka zasekana, tukej se loči čušperska inu začne ribenska iz orteneško rihto.

³⁴ Zadnja črka *h* je odvečna, prav: *Kovazhevez*.

³⁵ Vzpetina pri Metuljah na Blokah, 1062 m. n. m.

³⁶ Vzpetina, 918 m. n. m.

³⁷ Vzpetina Jelenji vrh, 1137 m. n. m.

³⁸ Vzpetina Kimleta na hrvaški meji severno od Prezida, 1060 m. n. m.

³⁹ Ledina Požarišča pod Kimleto.

⁴⁰ Prezid na Hrvaškem.

⁴¹ Babno Polje.

⁴² Kozji Vrh na Hrvaškem.

⁴³ Izvir Čabranke Obrh.

⁴⁴ Cerkev sv. Lovrenca v Travi.

⁴⁵ Pogorje Goteniška gora.

⁴⁶ Tabor okoli cerkve v vasi Gotenica.

⁴⁷ Grčariško znamenje (pild).

⁴⁸ Vzpetina Strmec, 662 m. n. m.

⁴⁹ Gornje Ložine.

⁵⁰ Zaselek Mala Gora.

⁵¹ Ena od vzpetin na pogorju Mala gora nad Ribnico.

⁵² Vzpetina, 963 m. n. m.

⁵³ Vzpetina Debeli vrh, 876 m. n. m.

⁵⁴ Zaselek Seljan pod sv. Ano na Mali gori.

⁵⁵ Vzpetina Stene sv. Ane, 963 m. n. m.

⁵⁶ Vzpetina Srednji vrh, 891 m. n. m.

⁵⁷ Vzpetina Tisovec, 928 m. n. m.

⁵⁸ Pridevniška oblika za Kompolje v Dobropolju.

⁵⁹ Vzpetina Ogorelec, 910 m. n. m.

Iz Ogorelca na te postavljene pruti Šobe⁶⁰ stoječe štire rezane kamne, od vrh Šobe na ta rezan kamen v Tržiški vadi, gori po potoku na en drugi kamen, kanc Rigla pod Žernovcam⁶¹ stoječ, čez Rigl na prejšike⁶² inu Hudiga Konca⁶³ nive, od tega kamna na Kovačevce,⁶⁴ na Brinostic⁶⁵ inu do Zadnika⁶⁶ po vrhu, kir so zravno pota jame skopane, ne ta Novi Pot⁶⁷ do Marovta ali Zadnikave hiše, od tod v Bistrške zverk pod orteneško košenico, Fetenek imenvano, iz zvirka čez Mali Drvnik⁶⁸ na Prezid v strmškeh nivah, kir so dve jami skopani, od tod čez Klanško dolino ali jarek na studenc, kateri v ravnškeh⁶⁹ nivah zvira, od studenca čez Mrzli dol, noter na vrh Bloščika,⁷⁰ kir se začne inu sklene ribenška iz loško inu orteneško rihto. Finis.⁷¹

Opis meja v urbarju 1759–1769 – diplomatski prepis s fonetično transkripcijo dodanega dela

[1. stran]

Herrschaft Reiffnizische Landgerichts Con=finien Solche dermahlen Ausgerueffen werden.

Ribenshka Richta Se Sazhne, is Loshka Na verch Bloszhe=
=ka Kir taresan Kamen stoj, inu gredo Confini is Blosz=
=zeka, na Verch Kollazhnika, od Kollazhnika, na Janeshouo
Stermizo, od Stermize, na Jellene Verch, alli Velko Kauko,
od Kauke, na to Votlo Steno, pad Kumpletech, od Lete
Stene na Verch Posharich,⁷² Kir ti novj postaulenj
Resani Kamni stoe, od Posharishz na Praesid per
Babenskem pollu. Tam se Lozhi Loska, inu se Sazhne
Supet Ribenshka is Gotsheusko Richto

Od Praesida na Kosy Hrib, na Sheshizo, na Zhubranski
oberch na Schopp Verch gredla od gredla na Suetga Lorenza
Zirku na Trauo od Zirque po Zesti Zhes Gottenizo noter
Do gottenishkiga Tabra ad Tabra na gerzherski Peld,
od Pilda na Verch Stermize¶

[¶ vrinek, zapisan na levi strani roba lista:

na Sgoreino Loshino v
Pirzhou Oknu, od loshine na Mallo gorro]

Na Ostri Hrib noter na

Zhernj Verch. Kir je Kamen Sasekan jnu tukai se lozhi
gottsheuska inu Se Sazhne spet Ribenshka is Zhuspersh=
ka Richta.

Is Tscherniga Vercha na Debelle Hrib po Verchu na Kurj
grizh¶⁷³

[prečrtano:

Zhes dollino v Sellanov Lafs noter na Verch
Velziga Hriba nad Velko Steno, Kir ie Shkala Sase=
=kana od tankei na Malli inu Velki Tifsouiz is Tifsouiza
na Kompolski Ogorelz Kir ie Smreka Sasekana tukei

⁶⁰ Ledina pri Velikih Poljanah.

⁶¹ Vzpetina Mali Žrnovec, 603 m. n. m.

⁶² Privedniška oblika za Presko pri Sodražici.

⁶³ Hudi Konec pri Sv. Gregorju.

⁶⁴ V zapisu *Kovazhevezh* je zadnji *h* odvečen.

⁶⁵ Brinovščica. Očitno prepisovalska napaka.

⁶⁶ Zadniki.

⁶⁷ Novi Pot.

⁶⁸ Vzpetina Drnik, 827 m. n. m.

⁶⁹ Privedniška oblika za Ravne na Blokah.

⁷⁰ Blošček.

⁷¹ Konec.

⁷² Pomotoma *c* namesto *s*, pravilno *Posharish*.

⁷³ Znamenje za vrinek z naslednje strani.

se Lozhi Zhusperska inu Sazhne Ribenska is
Orttenesko Richto]

Is Ogorelza na te postaulene pruthi Shobe stojezhe
shtire Resane Kamne, od Verh Shobbe, na ta
Resan Kamen v Tershishki Vadi gori popotoku, na
en drugi Kamen Kanz Rigla pod Shernouzam Stojezh
Zhes Rigl na Praeshishke inu hudiga Konza Niue
ad tega Kamna na Kouazheuezh, na Brinostiz ino da

[2. stran]

Sadniko⁷⁴ poverhu, Kir so Sraunu potha jame Skopane
na ta nouj Poth do Maroutha alli Sadnikaue
Hishe, od tod v Bistershki Suierk pod Ortteneshko
Koshenizo fetenek jemenuano, is Suierka Zhes
Malli Derunik na Praesid v Stermshkezh⁷⁵ Niuach
Kir so Due jame Skopane, od tod Zhes Klansko
Dollina alli iark, na Studenz, Kateri v Raun=
=skech Niuach Suira, od Studenza Zhes
Mersli doll, noter na Verch Bloshzhika,
Kir Se Sazhne jnu Sklene Ribenska is
Looshka jenu Ortteneshko Richto. Finis

¶⁷⁶

Is Kuriga grizha Kir So Stojezhi Kamni Sasekani
Doll v Dolino Sraum Raplouskiga pota na en
Sasekan Kamen od tam na Ta drugi Sred
Struskiga pota tudi Sasekan Ta drugi Kamen
ad Tega Kamna Kufs Selanou Lafs, alli
Stelnik od Tod Gorj Sa S. Annae Zerkuio nad
Velko Steno Stojzi Velki Hrib, Kir je Skalla
Sasekana od tanki na mali: jenu Velk Tifsouitz
is Tifsoutza na Kompalski Ogarelz Kir je Smreka
Sasekana tukei Se Lozhi Zhushperska inu Sazne
Ribenshka js Ortteneshko Richto.

Transliteracija dodanega dela:

Iz Kuriga griča, kir so stoječi kamni zasekani, dol v dolino zraum raplovškiga⁷⁷ pota na en zasekan kamen, od tam na ta drugi sred struskiga⁷⁸ pota tudi zasekan ta drugi kamen, ad tega kamna kus⁷⁹ Selanov laz ali Stelnik, od tod gori za s[vete] Ane cerkujo⁸⁰ nad Velko Steno⁸¹ stojoči Velki hrib, kir je skala zasekana, od tanki na Mali⁸² jenu Velk Tisovic,⁸³ iz Tisovca na kompalski⁸⁴ Ogarelc,⁸⁵ kir je smreka zasekana, tukej se loči čušperska inu začne ribenshka iz ortenesko rihto.

⁷⁴ Črka *o* je prepisovalska napaka, prav: *Sadnika*.

⁷⁵ Pomotoma *z* namesto *c*, prav: *Stermshkech*.

⁷⁶ Znamenje za vrinek, ki spada k prejšnji strani. Napisala ga je druga roka.

⁷⁷ Pridevniška oblika za Rapljevo v Struški dolini.

⁷⁸ Pridevniška oblika za Struge v Struški dolini.

⁷⁹ Skozi.

⁸⁰ Sv. Ana na Mali gori, 932 m. n. m.

⁸¹ Vzpetina Stene sv. Ane, 963 m. n. m.

⁸² Vzpetina Srednji vrh, 891 m. n. m.

⁸³ Vzpetina Tisovec, 928 m. n. m.

⁸⁴ Pridevniška oblika za Kompolje v Dobropolju.

⁸⁵ Vzpetina Ogorelec, 910 m. n. m.

Opisa meja sta, kot je bilo že povedano, delo treh rok. Prvega, zapisanega v urbarju iz let 1748–1757, je v celoti in v enem kosu napisal upravitelj Vidmajer. Drugi, iz urbarja 1759–1769, je nastal v dveh delih v nedoločljivem časovnem razmiku. Roka zadnjega pisarja je namreč pozneje prečrtala del besedila in ga na koncu nadomestila z nekoliko razširjenim tekstom. Gre za dopolnitev poteka deželosodne meje na vzhodni strani, na Mali gori.

Pomenljivo je, da opisa meja vključujeta tudi območje Prezida, ki je danes na Hrvaškem. Meja naj bi po karti deželskih sodišč v *Zgodovinskem atlasu alpskih dežel* (1929) južno od Prezida tekla pred letom 1643, potem pa se je pomaknila na sever, na današnjo državno mejo. Tudi vzhodno od tod gre opis deloma po hrvaškem mejnem ozemlju in sega vse do Trave v Dragarski dolini, ki je po isti karti spadala že v kočevsko deželsko sodišče.⁸⁶

Jezikovnih in pravopisnih značilnosti novoodkritih besedil se bomo le dotaknili. Oba opisa meja sta zapisana v precej dosledni bohoričici, le da ne razlikujeta med šumevcema [š] in [ž], ki sta praviloma zapisana enako, kot *sh*. V obeh besedilih po enkrat srečamo tudi nemški *sch*, in sicer za mikrotoponim Šop (*Schop*). Za šumavec [č] je rabljeno bohoričično dvočrkje *zh*, izjemoma *z*, v oba opisa pa se je prikradel tudi nemški *tsch*, in sicer v oronimu Črni vrh, ki je prvič zapisan v bohoričici kot *Zherni verch*, takoj zatem pa v rodilniku kot: *tscherniga verha*. Pod vplivom nemškega zapisovanja je tudi pridevnik kočevski v besedni zvezi *Gotsheuska Rihta*, kjer je šumavec [č] ponazorjen kot *tsb*. Sičnik [s] je nekajkrat poudarjen z zapisom *fs: Tifsouiz, Tifsou(i) za, Kufs*, enako je enkrat zapisan tudi sičnik [z] (*Lafs*), enkrat pa je zanj rabljen dolgi *f*. Pod vplivom nemščine je [h] nekajkrat ponazorjen z dvočrkjem *ch* (*verch, Kumbletech, Richta*), kar je tem bolj razumljivo pri izposojenki rihta (iz nem. *Gericht*). Vpliv latinščine oziroma latinske izposojenke v takratni nemščini je mogoče zaznati v grafemu *c* za glas [k] v besedi *Confini*. Pri drugih redkih odstopanjih gre v glavnem za prepisovalske napake (na primer na *Verch Posharich* namesto *Posharish*), redka raba *th* za [t] (*pruthi, potha, Potb, Maroutha*) je pod nemškim vplivom, osamljeni *q* za [k] (*od Zirque*) pa je prejkone povezan z izgovorjavo. Za ta čas niso nobena posebnost podvojeni soglasniki: *Mallo gorro, alli, Gottenzo, Gottenishkiga, Annae* idr.

V jeziku so zaznavne dolenske narečne prvine, vendar ne v obeh besedilih povsem enake. Vsak pisec je dal besedilu lastno noto. V besedilih je, denimo, različno intenzivno akanje. V obeh ga srečamo namesto nenaglašenege [o] v besedni zvezi *Zadnikave hiše* in v besedi voda (*v Tržiški vadi*). V starejšem opisu meja, v urbarju iz let 1748–1757, se pojavi tudi v orodniku: *iz čušperska rihta*. Pisec glavnine besedila v drugem urbarju iz let 1759–1769 ga je rabil pogosteje. Akanje pri njem zasledimo še v orodniku (*iz loška jenu orteneško rihto*) in tožilniku (*čez Klanska dolina*) ter po enkrat v predlogih *pad* namesto *pod* (*pad Kumpleteh*), *ad* namesto *od* (*ad tabra*) in *da* namesto *do* (*da Zadniko*). V zadnjem primeru bi moral zapisati *da/do Zadnika*, a se je očitno zmotil oziroma je šlo za hiperkorekcijo. Predložno obliko *ad* je enkrat rabil tudi pisec dodatka v drugem urbarju (*ad tega kamna*). Za tega, zadnjega od treh piscev, sta značilni narečni obliki *kus* (skozi) in *tanki* (tamkaj), medtem ko sta druga dva pisala *tankej*. V obeh besedilih so še drugi dolenski elementi, kot na primer *inu, pruti, zravnu, zupet* in *oknu*, pri čemer v obeh poleg *zupet* srečamo tudi *spet*, veznik *in* pa je v drugem besedilu po enkrat zapisan kot *ino* in *jenu*. Refleks jata je v starejšem tekstu ostal v števniku dve (*dvej jami*). Zanimiva je nepopolna ženska dvojina: *kir so dvej jami skopani*, ki v mlajšem besedilu preide v množino: *kir so dve jame skopane*. Vsak pisec je poleg prepisovanja, kjer ni šlo brez spodrsljajev, očitno dodal nekaj iz svojega idioma in/ali iz ribniške govornice. Tako imajo tudi nekateri (mikro)toponimi različno glasovno vrednost, na primer zaradi akanja in vokalne redukcije: Ogorelc – Ogarelc, čez Gotenco – čez Gotenico, na Šeško – na Šešico.

O vsebini opisov deželskosodnih meja ne kaže izglubljati besed, saj je za tovrstna besedila, tako nemška kot slovenska, povsem standardna. Srečamo vrsto mikrotoponimov in oronimov ter razmeroma malo krajev, kajti meja je le redko tekla skozi naselja. Kraji so tako pogosteje omenjeni kot orientacijske točke (na primer Babno Polje: *per Babenskem Polu*) oziroma v pridevniški obliki, ki se nanaša na pot ali njive (na primer Preska: *prešiške inu Hudiga Konca nive*). Tako pogrešamo tudi krajevno ime Ribnica, zato pa je petkrat navedena pridevniška oblika *ribenški* v besedni zvezi *ribenška rihta*.

V zvezi s pridevniško obliko ribniški (ribenški) gre za konec povedati, da ni bila v nobenem zgodnejšem slovenskem besedilu rabljena tolikokrat kot v obravnavanih dveh. Prejkone jo prvič zasledimo šele v opisu meja turjaškega deželskega sodišča iz okoli leta 1700,⁸⁷ medtem ko je v opisih ortneškega sodišča od srede 17. stoletja dalje ni, in to kljub skupni meji z ribniškim sodiščem.⁸⁸ Prav tako je ni mogoče najti v besedišču slovenskih tiskov iz 16. stoletja.⁸⁹ Zato pa je toponim Ribnica, in sicer v današnji obliki in črkopisu, v slovenskem besedilnem kontekstu izpričan že v Trostovi nagrobni pridigi za Primožem Trubarjem, natisnjeni leta 1588: »kakor tudi v Ribnici (*v Ribnici*)«. ⁹⁰ Toponim se nato pojavi kot *Ribenca* v sodni prisegi ortneškega

⁸⁶ *Erläuterungen zum historischen Atlas*, Bl. 35, Adelsberg.

⁸⁷ Golec, *Iz zgodovine pisarniške slovenščine*, str. 94.

⁸⁸ Gl. op. 24.

⁸⁹ Ahačič et al., *Besedje slovenskega knjižnega jezika*, str. 441.

⁹⁰ Rupel, *Nove najdbe*, str. 68.

hlapca in podložnika iz leta 1700, dani pred dvorno pravdo kranjskega ogradnega sodišča v Ljubljani. Ljudje ribniškega gosposočinskega upravitelja (»Andreas Tacol, fervalter iz Ribence«) so moža prijeli na meji sodišč, ju odvedli v Ribnico in tam vrgli v zapor: »nas obedva v Ribenca vzet jenuj tamkej v le-ta malefic turn ale tatinska keha ravno koker ene rezbojnikpe pestét vreče«. ⁹¹

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije

AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko

AS 6, Reprezentanca in komora za Kranjsko v Ljubljani

AS 7, Deželno glavarstvo na Kranjskem, politični oddelek

AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko

AS 730, Gospostvo Dol

AS 764, Gospostvo Ortnek

AS 774, Gospostvo Ribnica

AS 1339, Zbirka Hauptmanna Ljudmila

LITERATURA

Ahačič, Kozma et al.: *Besedje slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011.

Beran, Jaromir: Doneski k zgodovini prava na Goriškem. *Zbornik znanstvenih razprav* 28 (1959), str. 5–50. *Erläuterungen zum historischen Atlas der Österreichischen Alpenländer. I. Abteilung. Die Landgerichtskarte, 4. Teil: Kärnten, Krain, Görz und Triest*. Wien: Adolf Holzhausens Nachfolger, 1929.

Golec, Boris: Iz zgodovine pisarniške slovenščine v 1. polovici 18. stoletja. *Arhivi* XXIV (2001), št. 1, str. 87–108.

Golec, Boris: Iz zgodovine uradovalne slovenščine 17. stoletja. *Arhivi* XXIII (2000), št. 2, str. 141–154.

Golec, Boris: Meščanska naselja Vipavske in njihove posebnosti do konca fevdalne dobe. *Kronika* 55 (2007), št. 2. Iz zgodovine Goriške, str. 201–230.

Golec, Boris: Potujoči Ribničani na začetku 19. stoletja. Suhorobarji, krošnjari in drugi popotniki z Ribniškega v luči seznama potnih listov iz let 1802 in 1803. *Kronika* 66 (2018), št. 3. Iz zgodovine Ribnice na Dolenjskem, str. 537–560.

Golec, Boris: »Ribenca, narlepši terg na Krajnskim«. Trg Ribnica do odprave trške avtonomije v začetku 19. stoletja. *Kronika* 66 (2018), št. 3. Iz zgodovine Ribnice na Dolenjskem, str. 327–348.

Golec, Boris: Slovenica Auerspergiana – slovensko pismenstvo na Turjaku od 16. do 20. stoletja. V: Preinfalk, Miha in Mija Oter Gorenčič (ur.): *Grad Turjak*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2019 (Castello-logica Slovenica 2) – v tisku.

Juričić Čargo, Danijela – Žnidaršič Golec, Lilijana: *Vodnik po urbarjih Arhiva Republike Slovenije. 1. zvezek. Urbarji v Zbirki urbarjev in fondih zemljiških gospostev*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2005.

Levec, Vl.[adimir]: Slovenska prisega iz l. 1700. *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* VII (1897), str. 65–66.

Otrin, Blaž: Topografsko-zgodovinski opis župnije Ribnica, vikariata Sodražica in lokalije Dolenja vas pri Ribnici iz leta 1822. *Kronika* 66 (2018), št. 3. Iz zgodovine Ribnice na Dolenjskem, str. 561–574.

Pleteršnik, M.[aks] (ur.): *Slovensko-nemški slovar. Prvi del. A–O*. Ljubljana: Knezoškofijstvo, 1894.

Rupel, Mirko: *Novo najdbe naših protestantik XVI. stoletja. Neue Funde unserer Protestantica des XVI. Jahrhunderts* (Dela 7). Ljubljana: SAŽU, 1954.

Rutar, S.[imon]: Završniška gosposočina na Krasu. *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* V (1895), str. 213–228.

Rutar, S.[imon]: *Zgodovina Tolminskega, to je: zgodovinski dogodki sodnijskih okrajev Tolmin, Bolec in Cerkno z njih prirodoznanskim in statističnim opisom*. Gorica: Josip Devetak, 1882.

Skubic, Anton: *Zgodovina Ribnice in ribniške pokrajine*. Buenos Aires: Editorial Baraga, 1976.

Smole, Majda: *Graščina Ribnica*. Ljubljana: Arhiv SR Slovenije, 1980 (Publikacije Arhiva SR Slovenije, Inventarji, Serija Graščinski arhivi, Zvezek 4).

⁹¹ Levec, Slovenska prisega, str. 66; Skubic, *Zgodovina Ribnice*, str. 403.

Vilfan, Sergij: Soseske in druge podeželske skupnosti. V: Blaznik, Pavle et al. (ur.): *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog. II. zvezek. Družbena razmerja in gibanja*. Ljubljana: SAŽU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, 1980.

Žvanut, Maja: Ločitev zakona pred tristo leti. *Zgodovinski časopis* 50 (1996), št. 3, str. 343–356.

Z U S A M M E N F A S S U N G

Ribnica im 18. Jahrhundert, eine kleine Nachlese. Ergänzung zum Themenheft der Kronika »Aus der Geschichte von Ribnica/Reifnitz in Unterkrain«

Der vorliegende Beitrag ist eine Ergänzung zum Themenheft der Kronika 2018/3. Diese Ergänzung präsentiert drei Mitteilungen aus dem 18. Jahrhundert, die den Markt und die Herrschaft Reifnitz/Ribnica sowie den größeren Raum um Ribnica betreffen. An erster Stelle ist das Markthaus im Zentrum des Marktes zu erwähnen, der so genannte *komun* oder *kavmaj* (*Comaun, Caumaun*). Neue Forschung hat gezeigt, was es war und wie es aussah. Davon zeugen zwei Berichte aus den Jahren 1740 und 1747, die vom Verwalter der Grafschaft Gottschee/Kočevje sowie vom Magistrat der Stadt Gottschee/Kočevje verfasst wurden. Beide Quellen beinhalten auch die frühesten bisher bekannten Berichte über den Hausierhandel der Reifnitzer in der Fremde, im italienischen und deutschen Raum. Die dritte Ergänzung betrifft die Beschreibung der Grenzen des Landgerichtes Reifnitz in slowenischer Sprache. Diese Beschreibung findet sich in den Urbaren der Herrschaft Reifnitz in der Mitte des 18. Jahrhunderts. Nach dieser Entdeckung ist Reifnitz kein weißer Fleck mehr auf der Karte der älteren slowenischen Verwaltungssprache.

Der Reifnitzer *komun*, der in den Quellen zum ersten Mal am Beginn des 18. Jahrhunderts Erwähnung fand und nach den Worten der Reifnitzer bereits sehr alt gewesen sei, war nach den Aufzeichnungen von 1740 und 1747 nur eine viereckige Hütte (*der auf 4 Stelzen stehend, von ihnen Reifnizern sogenannte Commaun*). Offensichtlich diente die Hütte nur als Aufbewahrungsraum für Gegenstände, die die Reifnitzer für ihre Märkte benötigten. Es stellt sich die Frage, ob damit auch eine Art Markthaus oder Rathaus gemeint gewesen sein könnte, wo sich das öffentliche Leben abspielte und wo die Reifnitzer ihre Marktprivilegien und Schriften aufbewahren konnten. Die verfügbaren Quellen lassen keine solchen Vermutungen zu. Beim Brand von 1778 stand dieses Gebäude auf dem Grund des Reifnitzer Grafen, der Brandschaden wurde bloß auf 60 Gulden geschätzt, inklusive der kaputten Glocke (*Markt Kamaun samt der Glocken*).

Die beiden oben erwähnten Berichte von 1740 und 1747 aus Gottschee sind, soweit bekannt, die frühesten Berichte über den Hausierhandel von Reifnitzern außerhalb Krains, genauer in den italienischen und deutschen Ländern. Darüber hinaus erwähnt der erste, vom Verwalter der Gottscheer Grafschaft verfasste Bericht (1740), auch die Art und Weise, wie die Waren übers Meer nach Italien transportiert wurden. Es stellt sich die Frage, ob das Hausieren nach Italien und Deutschland wirklich erst nach dem Erscheinen des Buches *Die Ehre des Herzogtums Krain* von Valvasor (1689) begann, oder schon am Ende des 17. Jahrhunderts zwar existierte, aber noch so schwach entwickelt war, dass es dem Krainer Polyhistor nicht erwähnenswert schien. Valvasor erwähnte nur, dass die Menschen aus bestimmten Dörfern in der Umgebung von Reifnitz aus Holz gefertigtes Geschirr und andere Gegenstände im ganzen Land Krain zum Verkauf angeboten hätten. Wie auch immer, im Jahre 1740 war der Handel der Reifnitzer außerhalb ihrer Heimat bereits allgemein bekannt. Beide Berichte aus der Gottschee sind eine wertvolle Ergänzung des Quellenbestandes, der für das 18. Jahrhunderts sehr mager ist. Sie sind ein „Bindeglied“ zwischen Valvasor und den Beschreibungen der Holzwarenerzeugung und des Hausierhandels im 19. Jahrhundert.

Eine bedeutende Entdeckung stellen auch zwei Beschreibungen der Grenzen des Landgerichtes Reifnitz in slowenischer Sprache dar. Sie befinden sich in den Urbaren der Herrschaft Reifnitz von 1748–1757 und 1759–1769. Bisher waren als die einzigen älteren Aufzeichnungen in slowenischer Verwaltungssprache aus dem größeren Reifnitzer Raum nur die Beschreibungen der landgerichtlichen Grenzen der Herrschaft Ortenegg/Ortnek bekannt, während es aus Reifnitz selbst keine gab, die vor dem 19. Jahrhundert entstanden wären. Der Inhalt der beiden neuentdeckten Beschreibungen ist standardisiert: die Beschreibung des Grenzverlaufs als Hilfswerkzeug für die regelmäßige Kontrolle und Kennzeichnung. Es ist interessant, dass sich weitaus die meisten slowenischen Beschreibungen von Gerichtsgrenzen im westlichen Teil von Unterkrain erhalten haben (insgesamt 14). Sie entstanden an vier Herrschaftszentren, die Sitze von Landgerichten waren und an einander grenzten: Reifnitz/Ribnica, Ortenegg/Ortnek, Auersperg/Turjak und Weichselburg/Višnja Gora.